

Ryszard Kamiński

Biuletyn socjologii religii

Collectanea Theologica 52/3, 127-143

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN SOCJOLOGII RELIGII

Zawartość: I. Parafialna Rada Duszpasterska w Austrii w świetle badań socjologicznych. II. Środowisko społeczne a przynależność do parafii w świetle badań socjologicznych na KUL*.

I. PARAFIALNA RADA DUSZPASTERSKA W AUSTRII W ŚWIETLE BADAŃ SOCJOLOGICZNYCH

Parafialna Rada Duszpasterska (PRD) jest nową strukturą w Kościele: nową dla wiernych, którzy od wieków za podmiot działania uważali wyłącznie duchownych oraz nową dla hierarchii, gdyż w przeszłości organizmy pastoralne o podobnej nazwie działały na zupełnie innych zasadach. To nowe traktowanie PRD budzi z jednej strony szerokie zainteresowanie w Kościele, a z drugiej strony może napotykać na trudności zarówno z powodu nie wypracowanego dla tej instytucji modelu działania we wspólnocie parafialnej, jak również ze względu na pewne przyzwyczajenia z przeszłości. Mimo tych trudności powołanie do życia PRD wprowadza nie tylko istotny zwrot w stosunkach kler — laikat, ale także ujawnia nie wykorzystane wcześniej możliwości w zakresie duszpasterskiego działania zespołowego tych wszystkich, na których spoczywa odpowiedzialność za dobro wspólnoty parafialnej.

W Kościele austriackim z powstaniem PRD wiązano nadzieje odnowy wspólnot parafialnych i duszpasterstwa. Po tej linii szły postanowienia synodów i programy duszpasterskie o zasięgu krajowym czy regionalnym. Temu celowi miały też służyć badania socjologiczne nad aktualnym stanem PRD w Austrii przeprowadzone w 1979 r. przez Institut für katholische Sozialforschung w Wiedniu (IKS)¹ na zlecenie Komisji Duszpasterskiej Episkopatu i za aprobatą Konferencji Episkopatu. Inicjatorem badań przyswiecała idea, aby zebrany materiał empiryczny stanowił pomoc w poszukiwaniu skuteczności duszpasterskiej oraz sprawnego funkcjonowania PRD².

Badaniami objęto 665 członków PRD z różnych diecezji Austrii: 22% respondentów pochodzi z archidiecezji wiedeńskiej, 20% z diecezji Linz, 14% z diecezji Gurk-Klagenfurt, 12% z Grazu, 10% z St. Pölten, 9% z Salzburga, 3% z Eisenstadt i 2% z Feldkirchu. 26% respondentów jest przewodniczącymi PRD, 23% wiceprzewodniczącymi, 39% członkami z wyboru i 12% członkami delegowanymi, mianowanymi lub dokooptowanymi do PRD.

Zróznicowanie występuje w religijności badanych członków PRD: 66% respondentów określa swoje relacje z Kościołem jako bardzo bliskie, a 25% respondentów jako bliskie. 35% respondentów określa siebie jako bardzo religijnych, a 52% jako religijnych. Kilka razy w tygodniu uczestniczy we Mszy św. 35% badanych członków PRD, w każdą niedzielę 59%, przynajmniej raz w miesiącu 3% i tylko w największe święta 1%.

* Biuletyn socjologii religii przygotowuje Zakład Socjologii Religii KUL pod kierunkiem ks. Władysława Piwo w a r s k i e g o. Redaktorem obecnego numeru jest ks. Ryszard K a m i ń s k i.

¹ Sprawozdanie z tych badań znajduje się w: Institut für katholische Sozialforschung in Wien (IKS), *Pfarrgemeinderäte*, Wien 1979, (Arbeitsnummer 129)

² Wykorzystano także doświadczenia z badań prowadzonych przez Institut für katholische Sozialforschung diecezji Essen (IKSE), a szczególnie sprawozdania nr 64,79,81,82.

Respondenci reprezentują różne kategorie wiekowe parafian: 55% badanych członków PRD jest w wieku 40—59 lat, 24% w wieku 25—29 lat, 17% w wieku 60 i więcej lat, 3% w wieku 19—24 lata i 1% w wieku do 19 roku życia. Mężczyźni to 82% ogółu respondentów, a kobiety tylko 18%³. Ludzie żonaci stanowią 62% ogółu respondentów, przedstawiciele stanu wolnego 35%, a wdowcy i wdowy 3%. Respondentów nie posiadających dzieci jest 38%, z dwojgiem dzieci 18%, z trojgiem dzieci 17%, z jednym dzieckiem 5%, czworo dzieci 10%, z pięciorgiem i więcej dzieci 11%.

Respondenci wykazują też spore zróżnicowanie pod względem zawodowym oraz wykształcenia. 28% badanych członków PRD stanowią księża, z czego 21% to księża diecezjalni i 7% zakonnicy, zakonnice i członkowie instytutów religijnych, 16% rolnicy, 9% urzędnicy na kierowniczych stanowiskach, 8% inni urzędnicy, 6% renciści i emeryci, 5% przedstawiciele wolnych zawodów, 5% osoby bez zawodu, 3% robotnicy wykwalifikowani i 2% robotnicy niewykwalifikowani. Wykształcenie wyższe ma 33% badanych członków PRD, wykształcenie zawodowe 28%, wykształcenie pełne średnie 18% i wykształcenie podstawowe 21%.

1. Powstanie i struktura PRD w Austrii

W Kościele austriackim dość wcześnie przystąpiono do realizacji wskazań soborowych dotyczących PRD. Decyzja powołania PRD należy do proboszcza, który dokonuje jej na podstawie rozeznania oraz wcześniejszej konsultacji z współpracownikami duchownymi oraz świeckimi. W tę inicjatywę powinni być zaangażowani ludzie świeccy, a szczególnie ci, którzy interesują się sprawami parafii i decydują się pracować dla jej dobra. Dlatego fakt powołania PRD powinny poprzedzić odpowiednie przygotowania. Nowe środki nie spełnią swego zadania, gdy pominięte zostanie stopniowe wychowanie wszystkich należących do parafii dla nowej świadomości wspólnotowej opartej na dialogu, współodpowiedzialności i służbie. Obawa przed złymi skutkami może rodzić się w sytuacji, kiedy do nowej struktury zastosujemy kryteria starej mentalności i potraktujemy sprawę jako rzecz małej wagi, redukując ją w ten sposób do rangi zwykłej nowości z zakresu techniki duszpasterzowania.

Tylko 10% respondentów podało, że PRD istniały w ich parafiach przed rokiem 1970, a 76% badanych członków PRD określiło, że powstały w latach 1970—1974. Latami najintensywniejszego powstawania PRD w Austrii był rok 1974 (22%) oraz rok 1973 (19%). W latach 1975—1977 powstało tylko 7% PRD.

Badani członkowie PRD w 22% stwierdzili, że są pierwszy raz członkami tej instytucji, 57% było wybranych dwa razy, 16% trzy razy, 2% cztery razy lub więcej. Z tego wynika, że kontynuacja przynależności do PRD dotyczy zdecydowanej większości członków PRD. Kadencja w PRD we wszystkich przypadkach trwa cztery lata.

Ponieważ dokumenty soborowe, jak również motu proprio *Ecclesiae sanctae* nie określają bliżej sposobu powoływania do życia PRD, dlatego w tej sprawie występowało w Austrii spore zróżnicowanie (także w zakresie struktury i aktywności członków). Respondenci w 32% odpowiedzieli, że ich PRD liczy od 11 do 15 członków, w 22% — od 4 do 10 członków, w 21% — od 16 do 20 członków, w 14% — od 21 do 25 członków i 8% — 26 i więcej

³ Dla porównania można wspomnieć, że kobiety stanowią 19% członków rady miejskiej Wiednia oraz od 3% do 11% kobiet jest w radach miejskich pozostałych stolic związkowych Austrii. Por. B. L e h m a n n — S. L e h m a n n *Teilnahmenchancen der Wienerin am öffentlichen Leben*, Wien 1977; *Bericht über die Situation der Frau in Österreich: Frauenbericht 1975*, Heft 7; *Die Frau im öffentlichen Leben*, Wien 1975, 13,38.

członków. Jednocześnie 50% badanych członków PRD stwierdziło, że w ich PRD nie ma żadnego członka z wyboru, 30% respondentów określiło, że jest 1—5 członków z wyboru, 49% respondentów — 6—10 członków z wyboru, 29% respondentów — 11—15 członków z wyboru, 11% respondentów — 16—20 członków z wyboru i 20% — 21—25 członków z wyboru. Liczba członków z wyboru zależy przede wszystkim od ilości parafian, ale także od koncepcji, jaką ma powołujący PRD do życia. W ostatnich latach zarysowuje się w Kościele austriackim tendencja wyboru 2/3 członków PRD i powoływania 1/3 członków z nominacji.

W badaniach zwrócono uwagę na przynależność członków PRD do innych organizacji religijnych oraz na aktywność ich w ramach PRD. Okazało się, że 42% badanych członków PRD jest członkami grup apostołskich i organizacji katolickich, z czego 30% respondentów uczestniczy w jednej organizacji, 8% w dwóch organizacjach, 3% w trzech organizacjach, 1% uczestniczy w 4 i więcej organizacjach religijnych, 76% respondentów nie posiada żadnej funkcji w organizacjach religijnych, a 24% badanych członków PRD spełnia takie funkcje; z czego 17% respondentów pełni te funkcje w jednej tylko organizacji religijnej, a 7% — w wielu organizacjach.

Niektórzy respondenci poza działalnością w PRD sprawują jeszcze inne funkcje w diecezji, dekanacie lub parafii. W diecezji spełnia funkcje 9% badanych członków PRD, w dekanacie 21% respondentów, a 30% respondentów w parafii. Do najczęściej wymienianych przez respondentów należą: przynależność do chóru parafialnego (23%), kościelni (6%), ministranci (1%), rozdzielający Komunię św. (1%).

2. Formacja członków PRD

Rezultaty PRD zależą od doboru członków. Wśród kryteriów wyboru członków ważne miejsce powinno zajmować kryterium przydatności, kompetencji, reprezentatywności rady oraz chrześcijańskiej dojrzałości jednostki, jej otwartości na dialog i służbę na rzecz innych. Wprowadzenie każdego nowego organizmu duszpasterskiego wymaga odpowiedniego wychowania ludzi. Nowe środki nie służą bowiem niczemu bez stopniowego wychowania członków rady i wszystkich parafian. Omawiane badania wskazują, że Kościół austriacki był uwrażliwiony na tę potrzebę. Ponad połowa badanych członków PRD uczestniczyła w kursach przygotowawczych, 32% wiele razy, a 22% jeden raz. 45% respondentów nie uczestniczyło w tych kursach, a wśród przyczyn tego zaniechania najczęściej wymieniają: brak czasu (22%), niski poziom kursu (16%), brak specjalnych zainteresowań tą sprawą (6%).

Respondenci stwierdzili, że postulat pogłębienia duchowego był motywem uczestniczenia w tych kursach dla 31% członków PRD, zrozumienie ducha wspólnoty i duszpasterskich zadań było motywem dla 27% badanych członków PRD, poznanie sposobów pracy PRD dla 29% respondentów, zagadnienia teologiczne dla 17%, międzyludzkie stosunki i dynamika grupy dla 27%.

Respondenci wysuwali następujące postulaty dotyczące urządzania kursu: 40% respondentów opowiedziało się za kursem na końcu tygodnia urządzanym we własnej parafii, 37% — za spotkaniem w zakresie całego dekanatu, 14% — za kursem diecezjalnym. Ponadto 30% respondentów postulowało formę dokształcania pisemną, mającą postać kursów korespondencyjnych.

3. Organy PRD

Dobre funkcjonowanie PRD wymaga nie tylko statutu i regulaminu, ale także, szczególnie w przypadku licznej rady, niektórych organów stałych, do których zalicza się: prezydium PRD, komisje i posiedzenia PRD. W niektórych przypadkach rada funkcjonuje według najprostszego modelu organiza-

cyjnego: rada, proboszcz. Jest to model używany w sytuacji małej liczby członków PRD i w początkowym okresie jej istnienia. Znacznie wyżej oceniany jest bardziej złożony model organizacyjny: rada, komisje, prezydium, proboszcz. Wydaje się, że ten model rady gwarantuje lepszy rozdział kompetencji i lepszą funkcjonalność.

a) Prezydium PRD

Proboszcz jest z prawa przewodniczącym PRD, do którego należy rola głównego animatora rady. Prezydium ma za cel wprowadzanie w czyn postanowień i decyzji rady oraz kierowanie działaniem wspólnoty, zwoływanie rady, formułowanie propozycji, przyjmowanie zgłaszanych problemów, decydowanie, które problemy są bardziej, a które mniej pilne, weryfikowanie skuteczności pracy w poszczególnych sektorach działania itd. Do prezydium rady należy też przygotowanie sprawozdań z posiedzeń, informowanie parafian o podjętych decyzjach oraz utrzymanie łączności między różnymi strukturami parafialnymi a PRD. Do prezydium PRD należą oprócz kapłanów także świeccy kierujący działalnością poszczególnych komisji. W prezydium rady jest sekretarz, który czuwa nad stroną organizacyjną i sprawnym funkcjonowaniem PRD. Tam, gdzie kancelaria parafialna dysponuje stałym pracownikiem, ta sama osoba mogłaby z pożytkiem spełniać podwójną funkcję: sekretarza kancelarii parafialnej i sekretarza PRD.

b) Komisje PRD

Nie wszystkie PRD muszą mieć komisje ani nie ma konieczności ustanawiać je natychmiast po powołaniu PRD do życia. W Austrii powoływano je stopniowo w zależności od dojrzewania PRD i od wymogów poszczególnych parafii. Każdej komisji zleca się jakiś odcinek pracy PRD. Komisja szczegółowo analizuje wyznaczony jej sektor działalności, a wyniki tych analiz przedstawia na posiedzeniu PRD albo na zgromadzeniu parafialnym. Znane są w Austrii komisje do spraw liturgii, wychowania religijnego dzieci, katechezy dorosłych, duszpasterstwa rodzin, duszpasterstwa młodzieży, formacji chrześcijańskiej, duszpasterstwa dzielnicy, ekumenizmu, turystyki, budżetu parafialnego, działalności dobroczynnej, misji itd. Do komisji mogą należeć osoby spoza PRD, ale kompetentne w konkretnej sprawie ze względu na przygotowanie fachowe. Komisje odbywają zebrania oddzielnie albo kilka komisji razem, w zależności od tego, czego wymaga realizacja planu duszpasterskiego, 20% badanych członków PRD w Austrii stwierdza, że w ramach ich PRD nie ma żadnej komisji, 55% badanych członków określa, że jest od 1 do 5 komisji, a 25% respondentów — od 6 do 12 komisji. Spośród badanych członków PRD aż 47% stwierdza, że w ich PRD nie ma żadnego referenta w pełni przygotowanego do prowadzenia działalności komisji PRD, 42% respondentów określa, że jest 1—5 referentów, 9% respondentów — od 6 do 10 referentów, a 2% respondentów — 11 i więcej przygotowanych referentów.

Spośród badanych członków PRD 33% jest członkami komisji i 10% spełnia funkcje referentów komisji PRD. Spośród członków komisji 27% należy do jednej komisji, 3% — do dwu komisji i 4% — do wielu komisji jednocześnie.

c) Posiedzenie PRD

Zebraniom plenarnym PRD przewodniczy proboszcz lub wyznaczony zastępca. Zadaniem prowadzącego zebrania jest udzielanie głosu, kierowanie dyskusją, akcentowanie istotnych propozycji itd. Kierujący zebraniem powinien ukazywać, że PRD jest strukturą w służbie dialogu i wspólnoty.

Porządek obrad oraz listę tematów, które mają być omawiane ustala prezydium rady, przy czym należy ją wcześniej podać do wiadomości wszystkich członków rady. Porządek obrad powinien zawierać na końcu wolne wnioski, w których uczestnicy zebrania mogą przedstawiać sprawy aktualne nie objęte porządkiem obrad. Członkowie PRD proponują też tematy obrad następnych zebrań.

Przeprowadzone w Austrii badania wykazują, że około 80% PRD zwołuje od 2 do 6 posiedzeń plenarnych rocznie. W tej liczbie najczęściej jest rad, które mają 4 posiedzenia plenarne rocznie. 10% PRD nie ma żadnego posiedzenia plenarnego, 71% PRD — od 1 do 5 posiedzeń, 17% PRD — od 6 do 10 posiedzeń plenarnych, 2% PRD — jedenaście i więcej posiedzeń rocznie.

Obecność na posiedzeniach plenarnych PRD przedstawia się następująco: 58% badanych członków PRD określiło, że w ich PRD zawsze wszyscy członkowie biorą udział w posiedzeniach plenarnych albo nie ma tylko tych, których nieobecność usprawiedliwiają bardzo ważne przyczyny; 34% respondentów stwierdza, że większość członków jest najczęściej obecna na posiedzeniu plenarnym rady; 3% respondentów — obecna jest połowa albo więcej niż połowa członków; 1% badanych członków określa, że obecnych jest mniej niż połowa członków.

Obok posiedzeń plenarnych PRD odbywają się także w ciągu roku posiedzenia zarządu PRD. 58% badanych członków PRD stwierdziło, że w ich PRD odbywa się takich posiedzeń kilka w roku. Z tej liczby 45% PRD odbywa takie zebrania co kilka miesięcy, 10% — co miesiąc, a 3% — więcej razy w ciągu miesiąca.

Z przeprowadzonych w Austrii badań wynika także, że 34% PRD organizuje z udziałem wszystkich parafian zgromadzenie parafialne, na którym składa się sprawozdanie z działalności PRD, dyskutuje z parafianami na temat dotychczasowej działalności rady i aktualnych spraw parafialnych. Z tej liczby 25% PRD odbywa takie zgromadzenie raz na rok; a 9% PRD odbywa ich dwa lub więcej razy rocznie.

4. Kompetencje proboszcza i PRD

Parafia w zakresie duszpasterstwa powierzona jest przez biskupa proboszczowi, który reprezentuje go na terenie parafii. Takie traktowanie sprawy nie stawia jeszcze prezbiterów poza czy ponad PRD. Nie oznacza to też podejmowania decyzji parafialnych bez zasięgnięcia opinii PRD. Na wszystkich odcinkach życia parafialnego rada może służyć pomocą i radą duszpasterzowi. Chociaż decydujący głos we wszystkich sprawach parafialnych ma proboszcz, zaś PRD posiada charakter pomocniczy, wyrażający się w głosie doradczym, niemniej duszpasterz powinien liczyć się z tym głosem, a postanowienia rady w miarę możliwości wprowadzać w życie. Jeżeli zdaniem proboszcza realizacja jakiegoś postanowienia rady jest niemożliwa, powinien uzasadnić swoje stanowisko wobec członków PRD. W sprawach spornych między PRD a proboszczem rozstrzyga dziekan albo w trudniejszych sprawach sam biskup. W przeprowadzonych badaniach w Austrii zwrócono uwagę na zakres działania proboszcza i PRD. Mówiąc o PRD odróżniono wyraźnie kompetencje PRD dyskusowania na określony temat i kompetencje podejmowania decyzji w określonej sprawie. Problem ten przeanalizowano na przykładzie kilkunastu czynności parafialnych. Respondenci wypowiedzieli się, czy określone działania duszpasterskie stanowi przedmiot tylko refleksji, czy też przedmiot decyzji PRD albo proboszcza. Poniżej przedstawione są wyniki dotyczące tej sprawy, określające stan faktyczny.

Czynność parafialna	PRD dyskutuje problem i podejmuje decyzje w %	PRD analizuje tylko problem, a reszta należy do proboszcza w %	Jest to sprawa wyłącznie proboszcza w %
Organizowanie dokształcania religijnego	35	38	20
Organizowanie dni skupienia	10	37	47
Ustalanie zakresu duszpasterstwa charytatywnego	33	35	22
Organizowanie duszpasterstwa w sektorach parafialnych	18	24	32
Powolywanie do życia instytucji społecznych (domy dziecka, sierocińce itd.)	35	25	16
Wybór personelu parafialnego (organisty, kościelnego, asystentów duszpasterstwa itd.)	11	33	47
Wybór tematyki kazań	1	7	87
Koordinacja działania parafialnych grup apostołskich	20	31	29
Ustalanie hierarchii potrzeb parafialnych	16	27	45
Współpraca z innymi parafiami w zakresie duszpasterstwa katedralnego	8	22	55
Organizacja kościelnej posługi (ministranci, lektorzy, chór, kantorzy itd.)	13	35	45
Organizowanie katechezy dorosłych	13	27	41
Duszpasterstwo młodzieży	27	35	27
Planowanie budowy parafialnej i remontów (świątyni, plebanii)	43	34	16
Redagowanie gazety parafialnej	18	25	43

Respondentom postawiono także pytania dotyczące stanu idealnego w sprawie kompetencji PRD i proboszcza. Otrzymane wyniki przedstawia tabela poniżej.

Czynność parafialna	PRD dyskutuje problem i podejmuje decyzje w %	PRD analizuje tylko problem, a reszta należy do proboszcza w %	Jest to sprawa wyłącznie proboszcza w %
Organizowanie dokształcenia religijnego	57	31	8
Organizowanie dni skupienia	24	52	20
Ustalanie zakresu duszpasterstwa charytatywnego	63	26	6
Organizowanie duszpasterstwa w sektorach parafialnych	50	24	11
Zakładanie instytucji społecznych (domy dziecka, sierocińce, domy starców itd.)	65	18	3
Wybór personelu parafialnego	28	48	19
Wybór tematyki kazań	3	35	58
Koordinacja działań parafialnych grup apostołskich	28	48	19
Ustalanie hierarchii potrzeb duszpasterskich	30	41	22
Współpraca z innymi parafiami w zakresie duszpasterstwa katedralnego	25	41	25
Organizacja kościelnej posługi	31	43	21
Prowadzenie katechezy dorosłych	30	39	19
Duszpasterstwo młodzieży	52	35	7
Planowanie budowy parafialnej i remontów	67	26	3
Redagowanie gazety parafialnej	40	42	10

Porównanie wyników dotyczących stanu faktycznego i stanu idealnego wskazuje, że respondenci wykazują tendencję do poszerzenia zakresu podejmowania decyzji przez PRD. Wskaźniki odzwierciedlające potrzeby dyskusowania oraz podejmowania decyzji przez PRD są znacznie wyższe w sytuacji idealnej (jak powinno być) niż w sytuacji faktycznej (jak jest). Odnotowuje się też wyraźną tendencję do zmniejszania zakresu spraw traktowanych jako należące wyłącznie do kompetencji proboszcza. W niektórych odcinkach pracy parafialnej respondenci proponują zwiększenie współdziałania PRD i duszpasterzy. PRD analizowałaby problem i służyłaby radą, zaś decyzje parafialne podejmowałby proboszcz.

5. Podejmowanie decyzji przez PRD

Decyzje w kierowaniu wspólnotą parafialną nie mogą być podejmowane tylko z góry, ale powinny dojrzeć przy świadomym udziale wszystkich jej członków. Do proboszcza należy ogłaszanie decyzji definitywnych, podej-

mowanych po zasięgnięciu zdania tych, którzy tworzą wspólnotę. Członkowie PRD obok funkcji konsultatywnej powinni razem z prezbiterami dojrzywać do świadomości wspólnotowej i współodpowiedzialności w podejmowaniu decyzji i mają to traktować jako ważny obowiązek. Tylko taka świadomość umożliwi radzie podejmowanie decyzji w sposób demokratyczny i zgodny z potrzebami wspólnoty. Jeżeli w decyzjach rady nie byłaby zrealizowana zasada większości i demokratyzacji, oznaczałoby to, że problem jeszcze nie dojrzał i wymaga dalszego studium i modlitwy.

Z badań prowadzonych w Austrii wynika, że większość propozycji była wnoszona na posiedzeniach rady przez przewodniczącego PRD, referentów komisji albo członków PRD. Grupy i osoby spoza PRD poddawały pod dyskusję znacznie mniej propozycji i sugestii. Propozycje wnoszone przez przewodniczących rady najczęściej były realizowane w życiu.

Podejmowanie decyzji przez PRD dokonywało się w 36% po przeprowadzonej na ten temat dyskusji, w 55% decyzję podjęto bez dyskusji większością głosów na drodze głosowania, a w 5% decyzję podjęto po wcześniejszym odroczeniu decyzji.

86% badanych członków PRD stwierdza, że ich proboszcz nie korzystał z przysługującego mu prawa weta przy podejmowaniu decyzji, 5% — jeden raz, 7% — kilkakrotnie.

60% respondentów jest zadowolonych z 75% podjętych przez radę decyzji, 19% badanych członków PRD jest zadowolonych ze wszystkich decyzji podjętych przez radę, a 7% jest zadowolonych tylko z połowy podjętych decyzji.

6. Informowanie parafian o działalności PRD

Każda inicjatywa duszpasterska wymaga refleksji i pogłębienia, koordynacji i krytyki w celu zweryfikowania jej przydatności w określonej sytuacji i w razie potrzeby wprowadzenie odpowiednich poprawek. Ta sama inicjatywa duszpasterska na etapie realizacji wymaga informowania tych, do których jest adresowana. O działalności PRD można informować parafian w różny sposób. Największa liczba parafian jest informowana o działalności PRD podczas niedzielnej i świątecznej Mszy św. Badania przeprowadzone w Austrii wykazują, że podczas Mszy św. parafianie są informowani w 41% w sposób stały, a w 43% — od czasu do czasu. Drugim sposobem informowania parafian jest gazeta parafialna. W Austrii 31% parafii korzysta z tego sposobu stale, a 39% — okazjonalnie. O działalności PRD przez ogłoszenia na piśmie udziela się informacji w 18% w sposób stały, a w 30% okazjonalnie. Tylko 5% PRD informuje wspólnoty parafialne za pomocą godzin zapytań i 2% PRD — przez urządzenie specjalnych spotkań parafialnych.

Badania austriackie informują, że 75% parafian reaguje na działalność PRD, a 22% parafian nie dostrzega wcale tej działalności. Reakcja parafian na działalność PRD ujawnia się w zachęcie i dobrych życzeniach (64%), pochchwale działalności (32%), krytyce działalności (47%).

Członkowie PRD w różny sposób dowiadują się o tych reakcjach parafian. 89% badanych członków PRD dowiaduje się przez osobisty kontakt, 46% — przez proboszcza, 11% — przez zgromadzenie parafialne, 6% — przez skrzynkę zapytań i 2% — przez organizowane godziny dyskusyjne.

PRD reprezentuje parafię, jednak jej nie zastępuje; nie dyskredytuje zrzezeń religijnych, małych grup, stowarzyszeń religijnych czy innych organizmów duszpasterskich. Respektuje je wraz z ich kompetencjami i autonomią. Gdyby PRD zerwała dialog ze zgromadzeniem parafialnym, grupami i stowarzyszeniami religijnymi naraziłaby się na ryzyko izolacji i stała się strukturą oderwaną od życia parafii i występowałaby tylko w imieniu własnym, a nie całej wspólnoty parafialnej. W badaniach austriackich poruszono problem współżycia PRD zwłaszcza z grupami i stowarzyszeniami religij-

nymi. Według wypowiedzi badanych członków PRD można mówić o stałym lub okazjonalnym współdziałaniu PRD ze wspomnianymi organizmami pastoralnymi w 87%. Z tej liczby 25% PRD współpracuje z grupami i stowarzyszeniami religijnymi w sposób stały, 62% — w sposób okazjonalny, a 13% — w sposób niedostateczny.

7. Przeszkody w działalności PRD

Funkcjonowanie PRD napotyka nieraz na trudności z powodu nie wypracowanego jeszcze modelu działania tego organizmu pastoralnego w parafii, jak również ze względu na pewne przyzwyczajenia z przeszłości. Trzeba bowiem stwierdzić, że według wcześniejszego modelu duszpasterstwa kapłani byli wychowywani do działania bardziej samodzielnego, jako jedyni odpowiedzialni za parafię. Laikat zbyt mało angażował się w odpowiedzialność za prowadzenie parafii. Zdarza się też, że część prezbiterów jest nieufna wobec tych nowości, które jeszcze nie mają ustalonych struktur i jasno sprecyzowanych form działania. Czasem chodzi tu także o zachowanie autonomii działania w ciągle zmieniającej się rzeczywistości. Z kolei laicy wychowani w postawie biernej prawie instynktownie czują niechęć do form działania. Odnoszą się niechętnie do roli akceptujących tylko to, co zostało ustanowione z góry. Nieraz czują też, że ich trudności nie są dobrze rozumiane i widzą zachodzącą między nimi a duchownymi różnicę w sposobie rozwiązywania konkretnych problemów. W tym świetle przymiślamy staję się, dlaczego spotykane są przypadki, że laicy nieufnie przyjmują zaproszenie do współuczestnictwa w kierowaniu parafią.

W badaniach austriackich aż 88% respondentów stwierdza, że najczęściej spotykaną przeszkodą jest niedostateczna gotowość parafian do współpracy z PRD. Innym czynnikiem utrudniającym działalność PRD jest nieumiejętność i mała fachowość członków PRD w rozwiązywaniu konkretnych problemów. Tę przeszkodę podaje 85% badanych członków PRD. Ponadto 32% respondentów wśród przeszkód działalności PRD wymienia bezduszny przebieg posiedzeń PRD, 43% — napięcia między proboszczem a członkami świeckimi rady, 39% — napięcia między PRD a grupami i stowarzyszeniami religijnymi w parafii, 83% — brak środków finansowych, 40% — napięcia między świeckimi członkami rady, 62% — pasywne uczestniczenie w posiedzeniach rady, 53% — niewystarczające wskazania odgórne, 76% — niedostateczną religijną motywację członków rady. Ponadto przeprowadzone badania wskazują, że 56% PRD miało konflikty z poszczególnymi członkami PRD, z tego 54% stanowiły konflikty jednorazowe, a 2% konflikty powtarzające się, długotrwałe. Na drugim miejscu uplasowały się konflikty PRD z proboszczem, które istniały w 34% PRD, z czego 31% miały charakter przejściowy, a 3% konfliktów to powtarzające się, a nawet długotrwałe. Na trzecim miejscu trzeba umieścić konflikty PRD ze stowarzyszeniami religijnymi. Istniały one w 27% PRD, z czego 1% konfliktów miało charakter przejściowy, a 26% charakter powtarzający się i długotrwały.

44% badanych członków PRD określiło, że w ich radach miały miejsce rezygnacje członków. Wśród przyczyn ustąpienia z członkostwa PRD była przede wszystkim zmiana miejsca zamieszkania (15%), przyczyny zawodowe (14%), rozbieżność poglądów z proboszczem (11%), motywy rodzinne (10%), różnice poglądów z innymi członkami rady (8%), różnica zdań ze stowarzyszeniami religijnymi (2%), z powodu choroby (5%).

8. Skuteczność pracy PRD

Skuteczne funkcjonowanie PRD wymaga odpowiedniego wychowania jej członków do nowej świadomości opartej na dialogu, współodpowiedzialności i służbie. PRD, powołana po odpowiednim przygotowaniu ludzi, może przy-

czynić się do przemiany parafii w autentyczną wspólnotę. Może być organizmem zdolnym do odnowy parafii, do przekształcenia jej od wewnątrz, do tworzenia nowej świadomości eklezjalnej, nowego bardziej osobowego i opartego na głębszym przekonaniu typu przynależności do Kościoła i identyfikacji z nim jako wspólnotą Ludu Bożego.

W badaniach prowadzonych w Austrii zwrócono uwagę na określenie skuteczności pracy PRD. Osiągnięte w tej sprawie wyniki przedstawiają się następująco:

Dziedzina pracy PRD	PRD przyczynia się do zmiany całkowitej lub częściowej %	PRD nie przyczynia się do zmiany %	Nie wiem %
zmiana wizji Kościoła w mentalności parafian	90	6	4
pomaga w realizacji planu duszpasterskiego	97	1	2
budzi zainteresowanie problemami kościelnymi	92	6	2
Caritas i praca społeczna w parafii	94	4	2
pobudza do apostołatu parafialnego	91	5	4
przyczynia się do ożywienia religijnego parafii	88	9	3
budzi współodpowiedzialność u wierzących	88	9	3
wywiera pozytywny wpływ na nauczanie i liturgię w parafii	87	11	2
ułatwia kontakt między parafianami	80	7	13
współpraca wszystkich substruktur parafialnych	83	10	7
uzupełnia działalność grup i stowarzyszeń religijnych	51	42	7
przynosi pomoc księżom w pracy duszpasterskiej	94	4	2

Przedstawione wyniki wykazują, że w oczach badanych członków PRD jej działalność charakteryzuje się skutecznością i szerokim wachlarzem działania. PRD przyczynia się w dużym stopniu do przemiany parafii w autentyczną wspólnotę religijną, w instytucję uporządkowaną z wyraźnie określonymi rolami i zadaniami. PRD bierze na siebie troskę i odpowiedzialność za życie religijne i pracę duszpasterską parafii. Jest ona miejscem, w którym urzeczywistnia się prawo wszystkich członków Kościoła, a zwłaszcza świeckich, do czynnego udziału w jego życiu, do współpracy w realizacji jego posłannictwa, do wyrażania opinii. PRD jest pomocą dla księży zatrudnionych w duszpasterstwie parafialnym. PRD nie tylko analizuje to, co

nazywamy specyfiką konkretnej parafii i wyciąga z tego praktyczne wnioski, ale także pobudza i rozwija inicjatywy duszpasterskie wśród parafian oraz koordynuje poczynania duszpasterskie i wysuwa propozycje związane z doskonaleniem pracy parafialnej.

9. Postulaty zmian

Respondenci są świadomi niedomogów w strukturze i funkcjonowaniu PRD. Wysuwane przez nich propozycje zmian są następujące: 88% badanych członków PRD zgłasza postulat stałego zamieszkania proboszcza na terenie parafii. Tylko 10% respondentów uważa, że duszpasterz nie musi mieszkać na terenie parafii, a 1% uważa, że powinien mieszkać tylko w niedziele i święta. Dalszy postulat dotyczy zarządzania parafią w okresie wakansu na stanowisku proboszcza. 46% badanych członków PRD uważa, że w tym okresie powinni kierować parafią asystenci pastoralni, 13% respondentów — przewodniczący PRD, 25% — cała PRD, 14% proponuje powstrzymanie się od podejmowania jakichkolwiek decyzji aż do objęcia stanowiska proboszcza przez prezbitera. Respondenci proponują również zmiany związane ze zwiększeniem skuteczności PRD. 40% respondentów uważa, że PRD działa skutecznie w okresie ich przynależności do rady, dla 36% respondentów skuteczność PRD nie zmniejsza się w ostatnim roku, a 7% respondentów uważa, że skuteczność zmniejsza się i dlatego zdecydowanie postulują poprawę tego stanu. Oprócz tego 19% respondentów domaga się zmian w procedurze wyborczej do PRD, 13% — zmian w stylu pracy PRD, a 8% — bliższego określenia funkcji i zadań PRD. Jednak 51% respondentów jest zadowolonych z funkcjonowania PRD i nie zgłosiło żadnych zastrzeżeń.

ks. Ryszard Kamiński, Lublin

II. ŚRODOWISKO SPOŁECZNE A PRZYNALEŻNOŚĆ DO PARAFII W ŚWIETLE BADAŃ SOCJOLOGICZNYCH NA KUL

Z trzech odmiennych płaszczyzn przynależności do parafii, mianowicie kultury, świadomości i interakcji, skoncentrujemy się tutaj na ostatniej z wymienionych. Przedmiotem zainteresowania będą praktyki religijne jako forma interakcji na rzecz parafii. Praktyki religijne stanowią ważny element zespoleń grupowego w parafii. Mogą one posiadać różny zakres działania i stąd może im przypadać różna siła wiążąca z parafią.

Zajmiemy się głównie tymi praktykami, które odgrywają zasadniczą rolę w formowaniu społecznej przynależności do parafii oraz uwzględnimy zakres uczestnictwa w nich. Należą do nich działania, które wymagają obecności grupy parafialnej i takie, które nie wykluczają jej, ale mogą również odbywać się także bez niej. Praktyki regularnie spełniane w kościele parafialnym zakładają obecność grupy parafialnej. Są one realizowane bądź to obowiązkowo dla podtrzymania i rozwijania życia religijnego, jak np. niedzielna Msza św., komunія wielkanocna, katechizacja dzieci i młodzieży, albo też praktyki nadobowiązkowe jak np. wszelkiego rodzaju nabożeństwa okresowe, odpusty, rekolekcje parafialne itd. Uwzględnimy tu tylko jedną zmienną niezależną, jaką jest środowisko społeczne.

Studia nad parafią przeprowadzone na KUL obejmują kilkadziesiąt różnych społeczności lokalnych, spośród których wzięto tu pod uwagę tylko niektóre, reprezentujące parafie wiejskie (do parafii należą tylko wsie), niejako-wiejskie (parafie obejmują miasto lub część miasta oraz okoliczne wio-

ski) oraz parafie miejskie (do parafii należy tylko ludność mieszkająca w mieście)⁴.

Trudność w opracowaniu niniejszej syntezy stanowi fakt, że wspomniane badania na KUL nie były prowadzone wyłącznie pod kątem przynależności do parafii. Były to raczej monografie religijności obejmujące między innymi problematykę przynależności do parafii⁵.

1. Praktyki jednorazowe

Praktyki jednorazowe są spełniane w przełomowych momentach życia biologicznego i społecznego człowieka. Należy do tych praktyk chrzest dziecka, pierwsza Komunia św., bierzmowanie, ślub kościelny i pogrzeb katolicki. We wszystkich typach parafii praktyki jednorazowe spełniane są w bardzo wysokim stopniu. Najliczniej występuje praktyka chrztu i pogrzebu chrześcijańskiego, w mniejszym stopniu praktyka ślubu kościelnego i sakramentu bierzmowania.

Trudno jest dokładnie określić, w jakim stopniu w wypełnianiu praktyk jednorazowych przeżywana jest przynależność do społeczności wiernych. Wydaje się, że wprowadzenie do liturgii języka polskiego i lepsze zrozumienie głębokiej treści kryjącej się pod symboliką tych praktyk ma wpływ na głębsze przeżycia i zrozumienie swego związku ze wspólnotą religijną. W wypełnianiu praktyk jednorazowych odgrywają wielką rolę nie tylko te elementy, lecz także siła tradycji i obowiązujące w środowisku obyczaje. Jak rezygnacja z praktyk jednorazowych nie zawsze świadczy o braku wiary, tak z przywiązania do nich nie zawsze można wnioskować o pobudkach religijnych tkwiących u podłoża decyzji ich przyjęcia. Realizowanie praktyk jednorazowych może oznaczać podkreślenie więzi z religią i Kościołem, choć nie zawsze z własną parafią. Nie zawsze bowiem wybiera się kościół parafialny jako miejsce praktyk jednorazowych, a często z różnych powodów jest to inny kościół. W takich wypadkach praktyki jednorazowe nie wiążą jednostki z Kościołem i grupą parafialną. Rozważane praktyki jednorazowe jako czynniki wiążące wiernych z parafią spełniają rolę czynników utwierdzających wiarę religijną i są okazją do bezpośrednich kontaktów parafian z duchowieństwem.

Wskaźniki praktyk jednorazowych są wyższe w środowisku wiejskim niż miejskim.

2. Praktyki obowiązkowe

Spśród obowiązków religijnych nałożonych na katolika przez Kościół, socjologowie religii zwracają uwagę przede wszystkim na udział w niedzielnej Mszy św. i Komunii wielkanocnej. Obydwie praktyki mają duże znaczenie w życiu religijnym katolika i kształtowaniu poczucia przynależności do parafii.

⁴ Uwzględniono tu wyniki badań następujących parafii: 1) parafie wiejskie: Berest, Bilnów, Faryny k/Szczytna, Iwonicz, Jelonki, Kołaki, Kobyły, Kostkowo, Szczepankowo, Kulesze Kościelne, Wolanowa, Laski Lubuskie, Olecko; 2) parafie miejsko-wiejskie: Chojny Szczecińskie, Łapy, Ostrów Mazowiecka, obie parafie w Suwałkach, Kazimierz, Rejowiec; 3) parafie miejskie: parafia Serca P. J. w Boguszewicach, parafia w Jastrzębiu Zdroju, w Nowej Hucie, parafia św. Michała w Lublinie, parafia farna w Płocku, parafia św. Piotra i Pawła oraz parafia Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach, parafia Matki Boskiej Częstochowskiej w Warszawie, parafia św. Józefa w Rybniku oraz parafia w Puławach. Wyniki badań przedstawiane poniżej pochodzą z obliczenia średniej dla poszczególnych kategorii badanych parafii.

⁵ Wiele tytułów i sprawozdań z tych prac było już podane w *Biuletynie socjologii religii*.

Uczestnictwo we Mszy św. jest nie tylko wskaźnikiem wiary, ale też istotnym czynnikiem w wiązaniu się wiernych z parafią. Wierni przez regularne gromadzenie się na Mszy św. mają możliwość zapoznać się z podstawowymi prawdami i wartościami wspólnoty parafialnej i umocnić z nią związek ściślejszy. Również parafia ze swej strony może oddziaływać na regularne gromadzenie się parafian. Zaniedbanie obowiązku niedzielnego powoduje często proces „odkościelnienia” i odchodzenia od parafii jako grupy społecznej.

Samooceńca respondentów w sprawie systematyczności udziału w praktykach religijnych dla poszczególnych typów środowiska społecznego przedstawia się różnie. Odsetek osób określających się jako praktykujący systematycznie wynosi 61% dla parafii wiejskich (PGR tylko 21,1%), 47,8% dla parafii miejsko-wiejskich i 39,5% dla parafii miejskich. Wskaźnik osób praktykujących niesystematycznie kształtuje się następująco: 32% dla parafii wiejskich (PGR 35,4%), 43,1% dla parafii miejsko-wiejskich i 39,8% dla parafii miejskich. Odsetek osób praktykujących rzadko wynosi dla parafii wiejskich 6,1%, dla parafii miejsko-wiejskich 7,2% i dla parafii miejskich 11,2%. Nie praktykujących w ogóle jest 1,1% w parafiach wiejskich (w tym 6,8 w PGR), 0,4% w parafiach miejsko-wiejskich i 1,6% w parafiach miejskich.

Dotychczasowe badania wykazują, że stan *dominicanτες* (liczba obecnych na Mszy św. w przeciętnej niedzielę roku) wynosi 54,8% dla parafii wiejskich, 49,1% dla parafii miejsko-wiejskich oraz 33% dla parafii miejskich. Wskaźnik *dominicanτες* nie utożsamia się ze wskaźnikiem praktykujących w parafii. Wśród przyczyn zaniedbań niedzielnej Mszy św. respondenci wymieniali najczęściej przemęczenie fizyczne i psychiczne, zbyt dużą odległość od kościoła oraz cechującą szczególnie nowe środowiska miejskie ruchliwość mieszkańców. Duże zróżnicowanie udziału w niedzielnej Mszy św. jest uwarunkowane strukturą pci. We wszystkich środowiskach społecznych odsetek kobiet biorących udział w niedzielnej Mszy św. znacznie przewyższa odsetek mężczyzn. Dowodzi to, że kobiety bardziej przestrzegają norm rytualnych Kościoła niż mężczyźni.

Stan praktykujących w każdą niedzielę wynosi dla parafii wiejskich 34,5%, dla parafii miejsko-wiejskich 48,5% i dla parafii miejskich 44,5%. Grupa praktykujących niesystematycznie jest dość duża we wszystkich środowiskach społecznych. Wskaźniki uczęszczających na Mszę św. dwa lub trzy razy w miesiącu wynoszą dla parafii wiejskich 13,3%, dla parafii miejsko-wiejskich 37% i parafii miejskich 25,5%. Tylko w wielkie święta uczęszcza w parafiach wiejskich 11,1% respondentów, w parafiach miejsko-wiejskich 12,5% i parafiach miejskich 23,5%. Wskaźniki w ogóle nie uczęszczających na Mszę św. niedzielną wynoszą dla parafii wiejskich 1,8%, dla parafii miejsko-wiejskich 2,2% i dla parafii miejskich 6,3%.

W wielu parafiach można stwierdzić, że większość populacji niedzielnej stanowią katolicy uczęszczający do kościoła w każdą niedzielę. Stosunkowo duża liczba katolików praktykujących niesystematycznie stanowi mniejszość populacji niedzielnej.

W badaniach niektórych parafii postawiono respondentom pytania dotyczące istoty Mszy św. Osiągnięte wskaźniki tylko z parafii miejsko-wiejskich kształtują się w sposób następujący: 38% respondentów jest przekonanych, że Msza św. jest przeżyciem religijnym, 41,5% — jest spełnieniem obowiązku sumienia, 6,8% — spełnieniem nakazu Kościoła, 6,1% — dostosowaniem się do tradycji i istniejących zwyczajów.

Na pytanie dotyczące motywów uczestnictwa we Mszy św. udzielano różnych odpowiedzi. Badaniami objęto tylko parafie miejskie, a motywy podane przez respondentów można podzielić na trzy kategorie: religijne, kościelne i świeckie. 57,1% respondentów wysunęło motywy religijne uczestnictwa we Mszy św. (przeżycie religijne, spełnienie obowiązku sumienia, wiara w Boga, życie pozagrobowe, potrzeba słuchania Słowa Bożego, wewnętrzne przekonanie itd.), 30% respondentów — kościelne (spełnienie nakazu Kościoła, dosto-

sowanie do tradycji i zwyczaju, obowiązki katolickie) i 9,8% — świeckie (tradycja, przyzwoiczenie, opinia otoczenia, potrzeba towarzystwa, bliskość geograficzna do świątyni itd.).

Motywy nieuczestniczenia we Mszy św. niedzielnej dotyczą tylko parafii miejskich. Można je podzielić na motywy posiadające charakter bardziej doktrynalny oraz motywy o charakterze bardziej praktycznym. Pierwsza grupa motywów pojawia się u ludzi, którzy odwołują się do niewiary w Boga lub wyrażają sprzeciw czy zastrzeżenia wobec modeli postępowania nałożonych przez Kościół. Bliska jest im kategoria motywów wynikających z braku wewnętrznej potrzeby praktykowania, co może być równoznaczne z faktyczną obojętnością w sprawach religijnych i pomniejszaniem znaczenia wiary. W sumie motywy nieuczestniczenia we Mszy św. obejmują 39% katolików świątecznych i sezonowych. Pozostałe, wymienione przez respondentów powody mają wydźwięk bardziej praktyczny. Wśród nich znajdujemy takie, jak zmniejszanie się ilości czasu wolnego, przemęczenie pracą, opieka nad małymi dziećmi, praca w trójzmianowym zakładzie przemysłowym, wyjazdy na wieś, zrażenie się do księży, niechęć wobec kościelnych form kultu religijnego itd. Stanowią one około 51,5% ogółu deklarowanych motywów zrywania z praktykami religijnymi. Jednak nie każde zerwanie z praktykami niedzielnymi oznacza odmowę przynależności do Kościoła i parafii czy zerwanie z wiarą.

Cennym wskaźnikiem informującym o stosunku parafian do Mszy św. niedzielnej jest brak punktualności ze strony wiernych. Wyniki badań wskazują, że w parafiach wiejskich spóźniających się jest około 15%, a w parafiach miejskich około 25%. Najwięcej wiernych spóźnia się w czasie Liturgii Słowa, a niewielki jest odsetek spóźniających się od Ofiarowania do Przystrozenia. Respondenci wszystkich typów parafii wymieniają wśród przyczyn spóźniania się: trudność wybrania się na Mszę św., traktowanie Mszy św. jako formalności i stąd niedbałość o punktualne przybycie. Stosunkowo duży wskaźnik spóźniających się może świadczyć również o braku zrozumienia Mszy św. Trzeba też odnotować, że w czasie trwania zbiorowych aktów religijnych publiczność kościelna jest płynna i zmienna. Ponadto pewien odsetek uczestników niedzielnej Mszy św. praktycznie nie bierze czynnego udziału w kulcie zbiorowym, ograniczają się do czysto formalnej obecności. Powyższe stwierdzenia mogą w pewnym sensie świadczyć, że dla wielu parafian udział w kulcie religijnym ma charakter instrumentalno-indywidualistyczny bez intensywniejszego angażowania się we wspólnotę modlitwy.

Ważnym zagadnieniem jest, czy i w jakim stopniu praktyki obowiązkowe zespalają parafian i prowadzą do ukształtowania wspólnoty. Ważny jest tu sposób uczestnictwa w aktach kultu, czyli jakość praktyk religijnych.

Na postawione respondentom pytanie dotyczące sposobu uczestnictwa we Mszy św. padły różne odpowiedzi. Wyniki dotyczące tej kwestii pochodzą tylko z parafii miejsko-wiejskich i miejskich. Wskaźniki wspólnej modlitwy we Mszy św. wynoszą dla parafii miejsko-wiejskich 63,2% i dla parafii miejskich 59,3%. Za odmawianiem prywatnych modlitw w czasie Mszy św. wypowiedziało się 17,8 z parafii miejsko-wiejskich i 36,3% z parafii miejskich.

W celu lepszego poznania oddziaływania Mszy św. w formowaniu poczucia przynależności do parafii postawiono respondentom pytanie, czy odczuwają łączność z ludźmi, którzy uczestniczą we Mszy św.? Wyniki pochodzą tylko z parafii miejskich i kształtują się w sposób następujący: 62,5% zapytanych poczuwa się do wspólnoty z uczestnikami zgromadzenia niedzielnego. Ta łączność dla jednych jest głębszym przeżyciem religijnym wynikającym ze wspólnoty wiary, dla innych jest odczucie bliskości typu rodzinnego wyrażające się we wspólnej modlitwie, w jedności przekonania i potrzeb religijnych, jeszcze dla innych świadomość wspólnoty jest wy-

razem zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa lub wyraża się w kontaktach ze znajomymi. 28,8% respondentów nie odczuwa żadnej łączności ze współuczestnikami zbiorowych działań religijnych. Przeważają wśród nich osoby nieregularnie spełniające praktyki religijne i kierujące się bardziej motywami społecznymi niż inspiracją religijną. Czują się oni w kościele obco, a zbiorowość liturgiczna nie stanowi dla nich grupy odniesienia dla formowania więzi wspólnotowej. 3,8% respondentów nie ma zdania w tej sprawie.

W wypadku istnienia na terenie parafii kilku ośrodków kultu następuje polaryzacja wiernych wokół miejsc kultu na podstawie ich atrakcyjności lub bliskości przestrzennej, a nie na podstawie przynależności parafialnej. Taka polaryzacja może sprzyjać powstawaniu wspólnot kultowych obejmujących wszystkich obecnych na Mszy św., niezależnie od ograniczeń terytorialnych, chociaż pociągac może za sobą rozluźnienie zwartości grupy parafialnej opierającej się właśnie o zasadę terytorialną.

Ważnym przejawem związku z parafią, oprócz regularnego gromadzenia się parafian na Mszy św. i słuchaniu Słowa Bożego, jest przystępowanie do wspólnego stołu eucharystycznego. Przez udział w Eucharystii rozumie się Komunię św. jako związek z Chrystusem i równocześnie z całą społecznością wiernych. Komunia św. tak rozumiana nie tylko angażuje w sensie duchowym, ale także rozwija społeczny charakter uczestnictwa. Duch wspólnoty rozwija się w sposób szczególnie we wspólnej Mszy św. i Komunii św. W praktyce Komunia św. obowiązuje parafian pod sankcją grzechu ciężkiego w okresie wielkanocnym, obecnie jednak jest zalecana w miarę możliwości podczas każdej Mszy św. jako wyraz pełnego i integralnego w niej uczestnictwa.

Badanie stanu *paschantes* (wyrażeniem tym obejmuje się katolików, którzy przystępują do Komunii św. wielkanocnej) jest dziś — z powodu otwarcia się środowisk — bardzo utrudnione. Wielu parafian nie korzysta z własnego kościoła, a parafie nawet w okresie wielkanocnym nie prowadzą w tym zakresie obliczeń. Dostępnym źródłem, na którym oparte są dotychczasowe badania przyjmowania Komunii św. są autodeklaracje respondentów. W świetle autodeklaracji respondentów we wszystkich środowiskach społecznych wskaźniki *paschantes* są bardzo wysokie i kształtują się około 80—95% w zależności od typu środowiska społecznego, od integracji i stabilizacji ludności w danym środowisku społecznym oraz od specyfiki parafii. Wskaźniki *paschantes* drogą konsultacji niedzielnej są wyższe niż wskaźniki uzyskane drogą wywiadu środowiskowego.

Dotychczasowe badania pozwalają określić wskaźniki częstotliwości przyjmowania Komunii św. przez wiernych w poszczególnych środowiskach parafialnych. Przystępujących do Komunii św. raz w roku tylko w okresie wielkanocnym jest 12,2% w parafiach wiejskich, 18,9% w parafiach miejsko-wiejskich i 25,2% w parafiach miejskich. Przystępujących do Komunii św. co kilka lat jest 4,5% w parafiach wiejskich, 1,3% w parafiach miejsko-wiejskich i 20,2% w parafiach miejskich. Na drugim biegunie znajdują się ci, którzy częściej niż raz na rok przystępują do Komunii św. Najwyższe wskaźniki osiągają ci, którzy przyjmują Komunię św. kilka razy w roku: otrzymane wskaźniki kształtują się dla parafii wiejskich 57,7%, dla parafii miejsko-wiejskich 54,1% i dla parafii miejskich 43,9%. Przystępujących do Komunii św. raz w miesiącu jest 19,2% w parafiach wiejskich, 16,9% w parafiach miejsko-wiejskich i 6,9% w parafiach miejskich. Wskaźniki komunikujących raz w tygodniu lub częściej kształtują się następująco: 11% w parafiach wiejskich, 12% w parafiach miejsko-wiejskich i 4,7% w parafiach miejskich.

We wszystkich środowiskach parafialnych odsetek *paschantes* jest wyższy niż wskaźniki *dominantes*. Rozpiętość między odsetkiem *paschantes* i *dominantes* wynosi około 20—30% w zależności od środowiska społecznego i specyfiki wspólnoty parafialnej. Ze względu na większą trudność

w wypełnieniu obowiązku niedzielnego niż paschalnego można globalnie przyjąć, że regularne wypełnianie obowiązku niedzielnego jest ważniejszym czynnikiem włączenia się do grupy parafialnej niż wypełnienie obowiązku paschalnego.

3. Praktyki nadobowiązkowe

Parafianie biorą udział w nabożeństwach nadobowiązkowych, które są wyrazem intensywniejszego życia religijnego i przyczyniają się do większego zespolenia z parafią. Częstotliwość praktyk nadobowiązkowych w badanych parafiach jest zróżnicowana. Wyniki liczbowe z tych praktyk najczęściej były zbierane metodą liczenia szacunkowego i dają obraz przybliżony.

Z dotychczasowych badań wynika, że tylko minimalny procent parafian bierze udział w codziennych nabożeństwach parafialnych. Nabożeństwa odprawiane codziennie skupiają wyraźnie tylko parafian bardziej gorliwych i stwarzają okazje do wspólnego spotkania i uczestniczenia. Znacznie większy jest udział wiernych w nabożeństwach miesięcznych, okresowych, rekolekcjach parafialnych itd. Spośród nabożeństw miesięcznych w badaniach wzięto pod uwagę: udział w pierwszych piątkach miesiąca, którego wskaźniki uczestnictwa są znacznie wyższe niż w codziennych nabożeństwach parafialnych. Z nabożeństw okresowych w badaniach wzięto pod uwagę: nabożeństwa majowe, różańcowe, Gorzkie Żale, Drogę Krzyżową, rekolekcje parafialne, odpust parafialny itd.

Dotychczasowe badania ukazują, że w nabożeństwie majowym uczestniczy w mniej lub bardziej systematyczny sposób 34,5% w parafiach wiejskich (duże zróżnicowanie w poszczególnych parafiach), 40,4% w parafiach miejsko-wiejskich i 41,7% w parafiach miejskich. Na nabożeństwo różańcowe uczęszcza w parafiach wiejskich 17,1%, w parafiach miejsko-wiejskich 26,2% i w parafiach miejskich 17,1. Wysokie wskaźniki osiągnął udział w nabożeństwach pasyjnych odprawianych ku czci Męki Pana Jezusa. Do tych nabożeństw należą Gorzkie Żale i Droga Krzyżowa. Wskaźniki uczestnictwa w Drodze Krzyżowej kształtują się dla parafii wiejskich w granicach 33,8%, dla parafii miejsko-wiejskich 31,5% i parafii miejskich 22,8%. Odsetek uczestnictwa w Gorzkich Żalach wynosi dla parafii wiejskich 20,4%, miejsko-wiejskich 31,5% i miejskich 27%. Znacznie mniejsza liczba parafian uczęszcza na nabożeństwa czerwcowe i październikowe niż na nabożeństwa majowe. Wyniki dotyczące uczestnictwa w odpuszcie parafialnym pochodzą tylko z parafii Nowa Huta (44,3%) i parafii farniej w Płocku (79,2%). Dane dotyczące udziału w rekolekcjach parafialnych pochodzą tylko z parafii Nowa Huta i wynoszą 54,9%.

4. Wnioski

a) Przynależność do parafii na płaszczyźnie praktyk religijnych jest wyższa w środowisku wiejskim niż miejskim.

b) Minimum związku z parafią zachowuje ogromna większość parafian we wszystkich typach parafii. To minimum więzi przynależnościowej wyraża się w spełnianiu praktyk jednorazowych.

c) Zasadnicze zróżnicowanie więzi przynależnościowej ukazuje analiza poziomu praktyk obowiązkowych. Występujący dość wysoki wskaźnik praktykujących niesystematycznie świadczy, jak się wydaje, o indywidualizacji więzi przynależnościowej z parafią.

d) Dla większości uczestników zgromadzenia niedzielnego Msza św. nie ma charakteru grupowego. Preferują oni bądź indywidualne formy, bądź odczuwają charakter ogólnokościelny uczestnictwa mszalnego, w którym udział wyraża się we wspólnocie wiary i świadomości przynależności do Kościoła powszechnego. Tylko pewna grupa ludzi ujmuje mszę niedzielną w wy-

miarach parafialnych przeżywając łączność typu rodzinnego lub typu społeczności lokalnej. Zasięg tej grupy jest różny w poszczególnych typach środowiska parafialnego.

e) Stosunkowo niskie wskaźniki uczestnictwa w nabożeństwach nadobowiązkowych, które mają zabarwienie szczególnie parafialne, wskazuje na rozpad więzi parafialnej oraz na kształtowanie się przynależności do globalnej społeczności kościelnej. W tym procesie parafia, jak się wydaje, staje się coraz bardziej instytucją o charakterze usługowym.

f) Udział w dziełach wspólnogrupowych zależy nie tylko od kultury religijnej, tradycji, ale przede wszystkim od świadomości religijnej i stopnia intensywności przeżywanej wiary oraz środowiska parafialnego.

g) Na aktywny udział w czynnościach wspólnogrupowych parafian wywierają wpływ inne czynniki, jak: wiek, płeć, wykształcenie, stopień intensywności przeżywanej wiary itd. Omawiany problem w każdym z tych aspektów wymaga syntetycznego opracowania.

ks. Ryszard Kamiński, Lublin